

Kavringen

**FROGNER
HISTORIELAG**

*Nr. 99
Februar 2021*

KAVRINGEN nr. 99 – Februar 2021

Utgitt av

Frogner historielag

Tidemandstuen, Tidemands gate 44, 0260 Oslo

post@frognerhistorielag.no

ISSN 1892-1825

Redaksjon:	Bjørn Stendahl (ansv. red.), Knut Are Tvedt, Wenche Lie Giæver, Lasse Tømte
Styret i Frogner historielag:	
Leder:	<i>Elisabeth Solem</i> Grandeveien 3 C, 0286 Oslo Tlf 22 43 70 28 – mobil 98 46 45 86 E-post: elisabeth.solem@wemail.no
Nestleder:	<i>Erik Collett</i> Briskebyveien 86 B, 0259 Oslo Tlf 90 52 44 84 E-post: erik.collett@gmail.com
Sekretær:	<i>Wenche Lie Giæver</i> Hammerstads gate 23 E, 0363 Oslo Tlf 95 07 50 43 E-post: wenche.giaver@gmail.com
Regnskapsansvarlig:	<i>Georg Andreas Broch</i> Harald Hårfagres gate 10 A, 0363 Oslo Tlf 90 05 12 55 E-post: ga@broch.no
Hjemmeside/facebook m.m.:	<i>Lasse Tømte</i> Løkkeveien 13 A, 0253 Oslo Tlf 90 85 73 78 E-post: lasse_tomte@me.com
	<i>Eva Kvandal</i> Drammensveien 64, 0271 Oslo Tlf 22 55 01 46 – mobil 90 17 33 30 E-post: evakvandal@yahoo.com
Arrangementsansvarlig:	<i>Sidsel Levin</i> Eilert Sundts gate 23, 0259 Oslo Tlf 22 44 69 44 – mobil 98 82 94 65 E-post: sid-lev@online.no
Redaktør:	<i>Bjørn Stendahl</i> Hagegata 31, 0653 Oslo Tlf 95 75 43 63 E-post: stendahl@munkedammen.no
Vararepresentanter:	<i>Truls Aslaksby</i> Mosses vei 2, 1450 Nesoddtangen Tlf 98 68 21 66 E-post: trulsaalak@gmail.com
	<i>Wenche Mohr</i> Gyldenløves gate 37, 0260 Oslo Tlf 90 11 42 59 E-post: wenchemohr@gmail.com
Frist for stoff til neste nummer:	15. mai.
Annonser:	Elisabeth Solem – tlf 98 46 45 86 E-post: elisabeth.solem@wemail.no

Lederen har ordet

Det siste året har vært et annerledes år for oss alle. Kultursektoren er hardt rammet av koronautbruddet, nesten alle arrangementer er avlyst. Hjemmekontor og digital undervisning er blitt en ny hverdag for mange. Foredrag og kåserier er satt på vent.

Det er vanskelig å arrangere møter, reservere lokaler etc., når alt kan avlyses på kort varsel! Men det er håp for en mer normal hverdag til høsten. Vaksinasjonsprogrammet i Frogner bydel er godt i gang. Det opplyses at det vaksineres 7 dager i uken, og prioriterte grupper skal være ferdig vaksinert innen sommeren. Derfor ser vi frem til å arrangere foredrag og kåserier som vanlig til høsten. Imidlertid vil vi gjennomføre vandring i Vika i april og på Skøyen i juni som planlagt.

Smittevernstiltak har ført til større bruk av digital formidling. Frogner historielag har fått støtte til utvikling av vår hjemmeside. Her vil vi etter hvert legge ut stoff som vi håper vil være av interesse for våre medlemmer. Ikke minst vil vi formidle noen av våre vandringer, slik at medlemmer kan gå på tur med historielaget digitalt! Og selvfølgelig vil Kavringen komme ut som normalt. Neste utgave er et jubileumsnummer, nr. 100, som også markerer en milepæl for vår redaktør gjennom snart 25 år, Bjørn Stendahl.

Vi gleder oss til å se dere igjen, enten på vandring eller på Schafteflokken til foredrag og hyggelig samvær. Sjeldent er det så gledelig å si «Vel møtt!».

Elisabeth Solem

På forsiden

denne gang: Valkyrie plass – en trivelig plass, en sentral bypark, med hyggelige nabohus, sittebenker, trær, plener og trikker, en tidligere undergrunnsstasjon og Nic. Schiølls skulptur fra 1959, «Piken med humleranken». Les mer på sider 9–14. Foto: Bjørn Stendahl, oktober 2020.

Fra møtelivet

Etter vårt møte 15. september (se referat i forrige Kavringen) måtte vi på grunn av Korona-nedstengingen dessverre avlyse både Truls Aslaksbys kåseri om «Oslo-arkitekturen nå til dags» og vårt tradisjonelle førjulsmøte. Dessverre må vi også avlyse møtet 16. februar med Finn Holdens presentasjon av «Frogner og Majorstuen gjennom 400 år» – og det ser ikke lovende ut for gjennomføring av årsmøtet 23. mars. Om dette vil vi orientere våre medlemmer så godt som mulig gjennom e-post.

Men vi har lagt opp til to vandringar til våren, én i Vestre Vika 27. april og én på Skøyen 1. juni. Vi håper inderlig at disse vil bli gjennomført.

Årsmøtet 2021

er berammet til *tirsdag 23. mars kl. 19.00 på Schafteløkken*, men det er altså stor fare for at det ikke vil bli avholdt på vanlig måte. Vi anmoder likevel alle om å betale sin kontingent på kr 300 for 2021 innen utgangen av februar.

Styremedlemmene Elisabeth Solem og Erik Collett, og varamedlemmet Truls Aslaksby, alle valgt i 2019, står på valg i 2021. De øvrige (6 styremedlemmer og 1 varamedlem) ble i 2020 valgt for to år, dvs. til 2022.

Vår leder Elisabeth har imidlertid valgt å trekke seg fra styret etter 15 driftige år (2006–2021). Leit for oss andre; men forståelig etter så mange års iherdig innsats. Og hun ønsker heldigvis å ha en fortsatt tilknytning til foreningen gjennom komitéarbeid, engasjement i vårt tidsskrift Kavringen med mer. Tusen takk til Elisabeth for hennes strålende innsats – takk for fortsatt aktiv tilknytning.

Valgkomitéen, bestående av Knut Are Tvedt, Jo Piene og Ellen Vollebæk, har ennå ikke foreslått noe nytt styremedlem etter Elisabeth Solem, mens Erik Collett og Truls Aslaksby vil fortsette i sine verv. Spesielle saker som ønskes behandlet, må være styret i hende innen 26. februar. Valgkomitéens innstilling vil bli sendt medlemmene over e-post. Konstituering av styret, med tildeling av verv, vil skje etter årsmøtet.

Hvis årsmøtet holdes med tillatt fremmøte, vil det bli avsluttet med at Harald Herresthal forteller fra sin interessante bok om «musikk i Oslo 1940–1945» (omtalt i Kavringen nr. 94).

Vandring i Vika

27. april vil vi vandre en tur i Vestre Vika, i fotsporene til Sigrid Undseth, Cora Sandel, Bjørnstjerne Bjørnson og så mange andre som har satt sitt preg på strøket.

Lasse Tømte og Bjørn Stendahl tar regien – men sikkert flere har noe å fortelle. Eksakt hvor vi ender, får vi foreløpig holde hemmelig, men vi kan forsikre at det blir ikke langt fra kollektivtrafikkens holdeplasser. Frammøte på Solli plass, ved Churchill-statuen, *tirsdag 27. april kl. 18.00.*

Vandring på Skøyen

Vårens siste vandring, 1. juni, går i vår nabobydel, men ikke langt fra bydelsgrensen. Vårt styrevarmedlem, bykjenneren Truls Aslaksby, vil lede oss gjennom Madserud og Jonsrud og inn i parken rundt Skøyen hovedgård. Frammøte ved gamle Thunes mek. verksted, Drammensveien 128, med tilliggende buss- og trikkeholdeplass, *tirsdag 1. juni kl. 18.00.*

Høstprogrammet

vil bli bekjentgjort i Kavringens juninummer.

Det er tid for å betale medlemskontingent

Kontingenten for 2021 er kr 300.

Betales til

Frogner historielags bankkonto: 1607.57.61256,
innen utgangen av februar måned.

Vennligst skriv navn med blokkbokstaver.

Til alle med e-post

For bedre og raskere kontakt med våre medlemmer
(særlig i disse unntakstider)

ønsker vi å få e-postadresser til den enkelte.

Sendes til post@frognerhistorielag.no.

På forhånd takk!

For 25 år siden

Kavringen feiret 25-årsjubileum i fjor. Det første nummeret kom ut i april 1995. Ved å bla i gamle utgaver, kan vi bli litt imponert over så mange kloke og tidsbeskrivende artikler, artikler som gjerne fortjener å bli lest en gang til. Derfor har vi bestemt oss for å trykke én 25 år gammel artikkel i hver av de kommende utgaver. Både for å minnes og mimre, og ikke minst fordi de inneholder kunnskap som er verdt å fornye. Hittil har vi brakt to artikler: «Poesi på Skillebekk» i Kavringen nr. 97 og «Containerhavn på Filipstad?» i nr. 98, begge forfattet av Ragnvald Bing Lorentzen.

I dette nummeret gjengir vi en artikkel fra desember 1995, skrevet av redaktøren Merete Lie Hoel:

Romantisk og historisk vandring en vinterdag på Bygdøy

blant dronninger, smuglere, toldere og ridende folk.

Kavringen nr. 3 – desember 1995.

Bygdøy er aller vakrest i den nye januarsolen, med rim og iskrystaller over stein og sand og slanke furutopper. Ved solnedgang ligger fjorden i glitter med skjær og øyer og fyr som noe fra eventyrene, og måkeskrik høre uten støy fra sommergjester. Selv fjorden er stille, for bølgende er blitt til tykk blågylden is i fjæra. Ser man fra Huk rett ut, får man ikke inn hverken containerhavn eller høyhus, selv kjempefergene blir fabeldyr om man kniper øynene litt sammen, og vi ser lille dronning Eufemia, prinsesse fra Rügen, trippe over stien hånd i hånd med sin Håkon den 5. Hun har fått Bygdøy i morgengave, høytidelig overrakt i 1305 i Håkonshallen i Bergen, med jarler og biskoper rundt seg. Denne skogkledte lille øya, som hun kan se fra slottsrommet sitt på Akershus. Men som hun ikke kan ha svermet på så ofte, for alt i 1312 døde hun.

Datteren Ingebjørg likte hverken å sverme, eller likte Bygdøy; hun var bare religiøs, og ga øya til munkene på Hovedøya, som hadde sittet lenge og sett grådig over på Bygdøy. Og så fort de hadde fått den, rodde de ut dit og grov fiskedammer og satte ut fiskeyngel, og hadde med lerretsposer fulle av frø fra fjerne sydeuropeiske egne. Snart var Bygdøy et under av frodighet, nesten like forunderlig som Malmøya, der munkene eksperimenterte enda mer med tresorter, blomster, krydder og frukter. Ingebjørg fikk sitt «alter» til minne om gaven, og var såre fornøyd.

Det er også der jeg sitter på en iskald benk og ser den rosagrå solnedgangen mot iståken som siger inn fra sydvest, men jeg har ull under og ull over; undres hva

Eufemia og Ingebjørg hadde når de så på solnedgangen.

Etter reformasjonen kom stat og konge og krevet alt munkene hadde, lagt under Akershus og Ladegården, og så ble øya kalt Ladegaardsøen, og det varte til den i 1877 fikk skifte navnet tilbake, og het Bygdøy.

Danskekongene var ikke interessert i Ladegaardsøen, de var ikke interessert i Kristiania i det hele tatt, bare Christian den 4., som gikk på jakt her ute, for det ble sjelden nok av fugl og småvilt på hans middagsbord på Akershus. Man satte opp et lite jaktstøtt, det er nok begynnelsen til kongsgården. De danske stattholderne likte å ri fra Paléet eller stattholdergården i Rådhusgaten ut til Ladegaardsøen, og en av fruene anla en urtehage og et lysthus; det var Karen Krabbe.

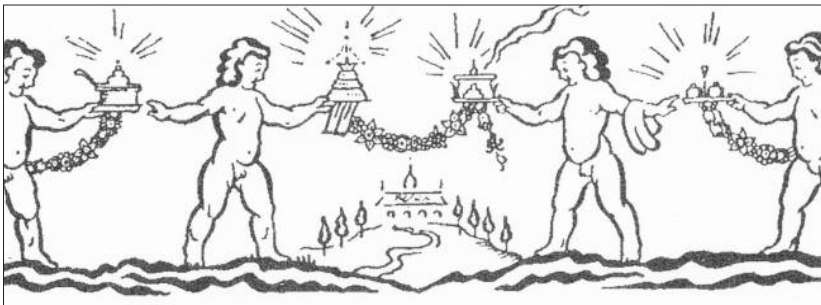
Når danskene ikke var der, kom folk roende fra byen for å hugge ved ulovlig, smuglere kjørte over isen vintertid, og gjemte varene sine, og så kom det hus for toldere på Huk.

I 1716 klarte svenskene å erobre øya, over isen, men de ble ikke lenge i denne omgangen. Kong Frederik den 5. ville ha en kongebolig på Ladegaardsøen, like elegant som den på Rosenborg i København, med drivhus med druer og aprikoser. Men han trengte penger, så han hugget og solgte tømmer til finfolk og rikfolk.

Mange ville ha en bit av den kongelige mark; kommandanten på Akershus, Henning Hesselberg, fikk 200 mål ut mot Frognerkilen, og kalte løkken Henningslyst, kong Carl Johan kjøpte opp store deler av øya og anla park med ridevei fra byen, og sønnen Oscar bygget det romantiske Oscarshall. Han svermet for alt gotisk, og leste ridderromaner og Byron. Carl den 15. likte både kvinner og Bygdøy, og ga sine elskerinner store tomter og fine hus langs sjøen, restene ser vi fremdeles, og Oscar den 2. kjøpte opp gamle hus og innbo rundt om i Norge, og samlet det i det som den gang het Dronninghavn.

Det har nok smelt mange champagnekorker på Bygdøy gjennom mange hundre år, og de smeller fremdeles, for Bygdøy er liksom fremdeles litt kongelig. Selv klarer jeg meg med en nystekt vaffel og kaffe i pappkrus, servert av to søte jenter fra et tidligere badehus ved veien mot Huk.

Merete Lie Hoel

Korreksjon

I artikkelen om «Sloaps» i forrige Kavringen endte side 20 med denne linjen: Camillo Sitte (1843–1903), som kjempet for myke linjer og veier som svingte seg – og så var det falt ut fire linjer i den følgende teksten på side 21.

Fra og med siste linje på side 20 skulle teksten være slik fram til neste avsnitt: Camillo Sitte (1843–1903), som kjempet for myke linjer og veier som svingte seg etter naturlige forhold. Bjerknes mente også at krumme gater samfunnsøkonomisk var billigere enn rette. Arkitekten Harald Hals (f. 1876) hadde de samme idéene. Da han i 1911 kom tilbake fra arbeidsopphold i USA, ble han sekretær i det kommunale boligtilsynet, og kunne påvirke boligreguleringen. I forbindelse med hans utforming av Det Engelske Kvarter (Halvdan Svartes gate 8–30, 1911–14) ble han med på å utforme Halvdan Svartes og Ottar Birtings gater til mykt svingende ferdsselsårer.

Redaktøren beklager, hilsen ham. Og så har Truls Aslaksby kommet med en kommentar:

Harald Hals har neppe hatt med utformingen av Halvdan Svartes og Ottar Birtings gater å gjøre. Gateløpene fremkommer på et kart i Thorvald Meyer-arvingenes invitasjon til tomtekjøp i området, og det stammer sannsynligvis fra 1910. Da var Hals knapt kommet hjem fra USA, og han ble ikke involvert i området før han ble engasjert som arkitekt for det senere Engelske Kvarter på sommeren 1911. Kfr. boken «Harald Hals og Det engelske kvarter», Orfeus Publishing 2012.

Rehabiliteringsprisen 2021

Så minner vi om at den nå velkjente rehabiliteringsprisen deles ut hvert år. Det vil si at prisen, tross pandemiens klamme teppe som fortsatt hengende over oss, skal deles ut i 2021!

Formålet for prisen er å *fremme forbilledlig rehabilitering innenfor Frogner bydel. Rehabiliteringen skal være til nytte og glede for både beboere/brukere og for omgivelsene. Prisen kan tildeles hus, anlegg eller bygårder.*

Vi oppfordrer leserne av Kavringen å foreslå gode emner for prisen. Fristen for dette er utgangen av mai måned. Forslaget kan sendes til juryens leder: erik.collett@gmail.com

Valkyrienes plass

Tekst og foto (og tegning): Bjørn Stendahl

Hva heter plassen? Vi har kalt den *Valkyrie plass* etter undergrunnsstasjonens navn. I Wikipedia står det at den formelt heter *Valkyrieplassen*. Ikke vet jeg; den er knapt nevnt i noen av mine tilgjengelige kart. Men vi vet naturligvis hvor den er, og ganske nøyaktig når plassen (med eller uten navn) ble til.

I gårdsgrensen mellom Store Frøen og Nedre Blindern, mellom Hegdehaugen og Balkeby, gikk det fra første halvdel av 1800-tallet en bygdevei. Den var ganske strak fra Bymarken opp til Sorgenfri, og så gjorde den (midt på 1800-tallet?) en liten knekk bort til Majorstuen (den opprinnelige stuen), og fikk navnet Sørkedalsveien etter veiens endemål.

I 1878 ble dette området, fra Bymarken til Majorstuen, lagt inn under Christiania by. En gatenavnkommisjon var i gang, og i 1879 ble den delen av Sørkedalsveien som lå innenfor den nye bygrensen, omdøpt til Bogstadveien, og det var navnedåp for parallellgater som Ole Vigs gate og Hammerstads gate, og for tverrgater som Schultz' gate, Sorgenfrigaten, Neberggaten og Jacob Aalls gate. Det var planer om å spre bygårdskvartaler oppover mot Kirkeveien (navn fra 1855), og på et reguleringskart fra 1889 var både Sorgenfrigaten og Jacob Aalls gate planlagt videreført nordøstover.

Syd for Bogstadveien var det en spredt småhusbebyggelse. Men på Nebergløkken (Bogstadveien–Majorstuveien–Neberggaten) lå Aker sykehus 1871–1895.

I 1894 kom så den første elektriske trikk til Majorstuen. Det var faktisk den første elektriske trikk i Norden. I Kristiania ble den på folkemunne kalt «elektrikken», og snart forkortet til «trikken». Der har vi den etymologiske forklaringen på ordet *trikk*, et begrep som ikke brukes i andre land.

Trikken kom opp Bogstadveien, fulgte knekken ned mot Majorstuen, rundet selve stuen og gikk opp til trikkehallene like utenfor bygrensen mot Aker (i dag Slemdalsveien 1–3).

Men så ble Holmenkollbanen planlagt. De kryssende trikkesporene måtte flyttes, den kommende Slemdalsveien var opparbeidet som anleggsvei for Holmenkollbanen, og det var naturlig å lage en ny trikkegate fra krysset Bogstadveien/Sorgenfrigaten direkte til trikkehallene. Den var klar i 1896, og fikk navnet *Valkyriegaten*.

Navnet henspillet på valkyriene i norrøn mytologi, de kvinnelige vesenene som rådde over mannefall og seire i slag. I det samme året, 1896, ble også Åsaveien og Trudvangveien gitt navn, oppkalt etter norrøne guder og boligen til Tor.

I dette året hadde de tette bygårdene (murbygninger på 3–4 etasjer) spredt seg oppover Bogstadveien til og med nr. 43, 45 og 50 (1893–94), på tre hjørner av Sorgenfrigaten. Dertil kom i 1894 Bogstadveien 47 på hjørnet av Jacob Aalls gate.

Med dette begynte Valkyrieplassen å bli definert. Vi sto nå foran den intense boligbyggingen som pågikk fram til krakket i 1899/1900. I 1896 sto hjørnegårdene Bogstadveien 52 og 62 ferdig, i 1897 Bogstadveien 58, i 1898 Bogstadveien 54, 56

og 60, Valkyriegaten 1 og 5, i 1899 Valkyriegaten 7 og Bogstadveien 49–51, og i 1900 Valkyriegaten 2 og 9–15. I Valkyriegaten 3 lå en kull- og vedforretning.

I bakkant av Bogstadveien 54 ruvet en høy bakeripipe. Den var oppført for Bagermester Aug. Olsen i 1898. Femten år senere overtok Baker Hansen, som her hadde sin suksessfulle virksomhet (med stor ombygging i 1932) i 101 år! I Kavringen nr. 68 (februar 2013) skrev Bodil Stenseth (Jacob Aalls gate 13) om bakeriene i bydelen, og avsluttet artikkelen med: – Hver morgen våkner jeg til duften av nybakt brød fra Baker Hansen i Bogstadveien 54.

1900–1928

Ved århundreskiftet var det altså en tydelig dannet trekantet plass mellom Bogstadveien og Valkyriegaten. Men hvorfor forble den en plass? Det var jo rom for en bygård mot Jacob Aalls gate. Valkyriegaten 4 og 6 (senere Kirkeveien 59) ble heller ikke bebygget. Kunne det komme av at det allerede så tidlig var idéer om å forlenge Holmenkollbanen (innviet i 1898) til sentrum?

Det var nok det. Allerede i 1912 startet man med utgraving og tunnelsprenging. Og allerede denne første høsten skjedde uhellet på Valkyrieplassen, da store jordmasser raste ned i tunnelen og etterlot en stor grop (les mer om dette i etterfølgende artikkel om Undergrunnsbanen). Dette ga etter hvert idéen til å lage en underjordisk stasjon der. Utgravings- og sprengingsarbeidene nedover mot Nationaltheatret var ikke enkle; det ble uforutsette bergsprekker og jordras, og mange bygårder fikk setningsskader. Planer om flere undergrunnsstasjoner, blant annet i Homansbyen, måtte forlates. Derfor samlet man seg til slutt om én stasjon mellom Majorstuen og Nationaltheatret, nemlig *Valkyrie plass*, selv om avstanden til Majorstuen var svært kort. Etter seksten år med strabaser, kunne stasjonen åpnes 28. juni 1928, i nyklassistisk stil utformet av arkitekten Kristofer Lange.

I mellomtiden hadde det skjedd viktige ting i kommunikasjonene på overflaten. I 1912 ble det lagt trikkespør fra Homansbyen (med hestesporvognstrasé fra 1875) opp til Holtegaten (med Briskebytrikken fra 1894). Dermed kunne det etableres trikkeruter fra øst i byen over Stortorvet helt opp til Majorstuen. I forbindelse med jubileumsutstillingen på Frogner i 1914 ble det lagt trikkeskinner fra Frogner plass (trikkeplass fra 1902) i Kirkeveien opp til Majorstuen. Det betydde at det i 1914 strålte tre trikkeløp ut fra Majorstuen: ett over Briskeby (linje 1), ett over Frogner (linje 2 til Gamlebyen og linje 12 til Kampen) og ett nedover Bogstadveien og Homansbyen (linje 6 til Gamlebyen og linje 9 til Rodeløkka).

Med dette var det etablert en stasjon i Kirkeveien. Men det var ingen enkel snuplass der. Trikkene som kom fra Homansbyen eller Briskeby, kunne kjøre inn Valkyriegaten, rundt kvartalet med Kirkeveien 59 og tilbake i Bogstadveien, slik de har gjort i alle de år. Men i trikkene som kom fra Frogner, måtte trikket føreren gå til den andre enden av vogna, hvis den ikke hadde tilhenger, eller den måtte skifte linjenummer og fortsette nedover Bogstadveien. Og skifte av linjenummer ble vanlig i det meste av byens trikkehistorie. Hvor lenge hadde vi ikke sett at Frogner-trikken i Majorstukrysset skiftet rutenummer fra 2 eller 12 til 11?

1920-tallet ble en storhetstid for trikketrafikken på Valkyrieplassen. Fra 1927 passerte fem ruter tett ved plassen: rute 1 fra Majorstuen til Gamlebyen, rute 6 til

Vålerenga, rute 11 til Sandaker (senere til Grefsen/Disen), rute 12 over Briskeby til Carl Berners plass og rute 15 over Briskeby til Kampen. Og året etter åpnet altså den raske undergrunnsbanen til Nationaltheatret. Og det var kort vei til Holmenkollbanen og Smedstadbanen. Det var greit å bo ved Valkyrie plass.

Også av andre grunner var det greit å bo her. Det var kort avstand til gode, brune skjenkesteder, Trocadero (kalt «Tråkka», Valkyriegaten 13) 1918–1969, Gamle Major fra 1921 (Bogstadveien 62) og Valkyrien («Valken», Valkyriegaten 15) fra 1928, de to siste fortsatt i god gjenge.

Og det var tett med butikker. Baker Hansen (fra 1913 i Bogstadveien 54) er allerede nevnt. I nabohuset, Bogstadveien 52, har klesbutikken til Gunnar Øye holdt det gående siden 1927. I Bogstadveien 45 holdt Emma Vogth & Co kolonialforretning til 1900–19, deretter Noldus Sæpeforretning. I Valkyriegaten 1 lå Valkyrien Meierier 1909–33 og Nils Johansens brødfabrikk 1927–71, i Valkyriegaten 3 Rudolf Røhnes jernvarehandel i 64 år (1917–81) og Majorstuens jern- og fargehandel fra 1918, i Valkyriegaten 7 flere pensjonater og cigarforretninger fra 1899 og en rekke frisørsalonger fra 1912, og i Valkyriegaten 9 den berømte Smør-Petersen i hele nitti år fra 1914.

Stabile tiår – 1930–50-tallet

I 1929 kom Harald Hals' nye revolusjonerende byplan. I den skulle Bogstadveien utvides, mange bygårder på sydsiden skulle rives, og Valkyrie plass skulle utvides fram til Kirkeveien. Det siste betydde at fire gårder fra 1894–1900 skulle fjernes, deriblant Indremisjonens hus i Bogstadveien 49.

Valkyrie plass – en trivelig bypark, med plen, trær, sittebenker, skulptur, mennesker og trikker og hyggelige omgivelser. Foto fra oktober 2020.

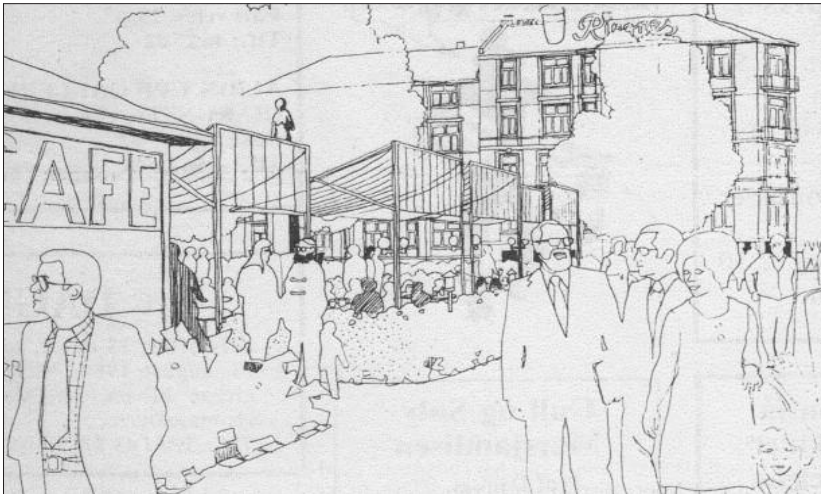
Men det siste ble ikke noe av. Kvartalet fikk bestå, og det ble til og med gitt tillatelse til å bygge Vinkelgården i 1935 (Kirkeveien 59), riktignok med midlertidighetsklausul. Men det var blitt stabile tider, og Vinkelgården står der ennå.

Flere butikker fikk lange liv, som blant andre Fotochemie og Majorstuen Elektriske i Valkyriegaten 5 fra 1930 (Majorstuen Elektriske holdt det faktisk gående i 72 år!), Majorstuen postkontor i Valkyriegaten 7 fra 1932 (til det flyttet til Kirkeveien i 1955), Møllhausens konditori i Valkyriegaten 9 fra 1933, Valkyrien Delikatesse i Valkyriegaten 1 fra 1934, Valkyrien Skomagasin i Valkyriegaten 3 fra 1938 og Willys Magasin i Bogstadveien 58 fra 1939.

Trikketrafikken holdt seg levende til og med 1950-tallet. Rute 1 gikk fra Majorstuen til Sinsen, rute 6 til Etterstad, rute 11 til Disen og rute 12 over Briskeby til Kampen. Utenfor Valkyriegata 7 var det blitt et ekstra trikkestopp, dog uten perong. Og dertil hadde vi undergrunnsbanen, to Frogner-trikker i nærheten og fire forstadsbaner.

Selve plassen var blitt et tiltrekkelig område. Ikke bare til et gode, siden det var langt til offentlig toalett; under trærne hadde det samlet seg så mye avføring at noen kalte stedet for «Lasaronparken». Men snart var mye rensket opp, det ble anlagt nye plener, og i forbindelse med Frydenlunds bryggeri's 100-årsjubileum i 1959, ble det forært en skulptur, «Piken med humleranken» (utformet av Nic. Schiøll), plassert nær Jacob Aalls gate, senere flyttet til den spissere enden. Humleranken henspillet ikke på noen insekter, men på humleplantene, som var en viktig ingrediens ved ølbryggingen.

Plassen ble enda mer populær, og ble etter hvert et romantisk møtested, kalt «Enkeparken».

I 1983 så man for seg nedlegging av undergrunnsstasjonen på Valkyrie plass. Noen fikk lyst til å legge en uteservering på stedet – men idéen ble nok ikke realisert ...

1960-tallet

ble imidlertid en endringsperiode for kollektivtrafikken. Bilrasjoneringen ble opphevet i 1960, bilbruken økte naturligvis, og allerede i samme året bestemte kommunen seg for å fjerne alle trikkene i byen. Det skulle satses på biler, busser og t-baner. Fire østlige t-baner ble opprettet i 1966, ført inn til Sentrum stasjon i 1977. Ti år senere (1987) ble det tunnelbane mellom Nationaltheatret og Sentrum (som nå ble omdøpt til Stortinget stasjon). Men da var stasjonen under Valkyrie plass nedlagt (1985), fordi det var så kort avstand til Majorstuen. Synd, syntes mange av oss, som da bodde i strøket. Over den stengte nedgangen ble det anlagt en liten serveringskiosk.

Men på tross av vedtaket om at trikken skulle opphøre, gjorde den heldigvis ikke det. Linje 12 over Briskeby til Kampen ble riktignok nedlagt allerede i 1960, men erstattet av linje 1 over Briskeby til Sinsen. Linje 5 over Frogner til Sagene ble nedlagt i 1966. Linje 6 gjennom Bogstadveien til Etterstad ble nedlagt i 1968. Men deretter gikk fremdeles tre trikkelinjer ut fra Majorstua: linje 1 over Briskeby, linje 2 over Frogner til Disen og linje 11 gjennom Bogstadveien til Kjelsås. Det gikk altså to linjer over Valkyrie plass (linje 1 og 11). Men midt på 1990-tallet ble det bestemt at t-banene skulle ha ensifrete linjenummer, og trikkene skulle ha tosfifrete. Linje 1 skiftet nummer til linje 19 (Briskeby-trikken), og linje 2 skiftet nummer til linje 12 (over Frogner). Men antall ruter ble jo det samme.

I 2020

gikk det altså fortsatt tre trikkelinjer ut fra Majorstua. Valkyrie plass med plener, trær

Intense byggearbeider i 2020 ...

og hyggelige sitteplasser eksisterer fortsatt. I det siste året har det riktignok vært intense anleggsarbeider, gjerder, gravemaskiner og tydelige endringsarbeider. Ett av sporene i Valkyriegata er fjernet, mens det til gjengjeld er kommet to spor i Bogstadveien og et forbindelsesspor i Jacob Aalls gate. Hovedholdeplassen er flyttet fra Kirkeveien til Bogstadveien, mellom nr. 49 og 64, og her er Bogstadveien stengt for biltrafikk. Trikken fra Frogner plass (linje 12) kommer nå opp Kirkeveien og svinger til høyre inn i Bogstadveien, der den skifter nummer til vekselvis 11 og 19. I oktober/november (2020) forsvant anleggsgjerdene i Valkyriegata, og nå kan trikkene svinge rundt kvartalet med Vinkelgården. Og perrongene i Kirkeveien er ferdig rehabilitert. Holdeplassen for sydgående trikk vil bli beholdt, det samme vil perrongen for nordgående trikk, men den sistnevnte vil bli uten trafikk (uten skinner). Kanskje det kommer en ny trikkerute oppover Kirkeveien? Greit å ha en holdeplass i beredskap.

Imens kan vi glede oss over en Valkyrie plass som gjenoppstår som en attraktiv park, med omliggende bygårder fra 1894–1916, med en ombygging fra 1932 i Bogstadveien 54 og nytt kjøpesenter i med hovedinngang i Valkyriegata 3. Kjøpesenteret ble innviet i april 2020, inneholder atten butikker og omfatter Valkyriegata 1–3, Bogstadveien 45, Sorgenfrigata 14 og Ole Vigs gate 22–24. Bygningskomplekset inneholder også 55 leiligheter.

Og fortsatt trafikkeres plassen med fine blå trikker ...

Kilder: Oslo byleksikon, Ragnar Olsen: Gatevandring Majorstuen, Hans Andreas Fristad: Oslo-trikken – Storbysjel på skinner, Kavringen, Wikipedia, Oslo Sporveier.

Gjerdene er borte – plassen lever! Foto fra november 2020.

Undergrunnsbanen

Ved Finn Holden

Fra 1850 til 1890 økte folketallet i Kristiania. Bygrensen ble flyttet to ganger, I 1859 og 1878, og mange mennesker måtte bosette seg langt fra sentrum. Den elektriske sporveien, som forkortet tiden mellom bolig og arbeidssted, ble, som nevnt i forutgående artikkel, anlagt i 1894. Bak den sto ingeniørene Halvor Heyerdahl og Alf Fenger-Krog, begge utdannet ved universitetet i Hannover. Strømmen til banen fikk de fra et kraftverk på Majorstuen som hadde stor kapasitet.

Mange mennesker var blitt interessert i turer i Nordmarka, sommer som vinter. Thomas Heftye kjøpte Frognerseteren, og åpnet den for byens befolkning. I 1892 ble det første Holmenkollrennet arrangert. Heyerdahl og Fenger-Krog så mulighetene til å anlegge en bane som kunne frakte både turister og fastboende opp i marka. De fikk stiftet A/S Holmenkollbanen, kjøpte arealer av gårdene Ris, Holmen og Grimelund, og anla en trasé opp til Besserud. Etter det søkte de konsesjon til en jernbane opp til Holmenkollen. De fikk en konsesjon som tillot en hastighet på «indtil 20 km i timen».

I 1898 åpnet Holmenkollbanen fra Majorstuen til Besserud (den gang kalt Holmenkollen stasjon). Folk som bosatte seg langs banen, men arbeidet i byen, måtte skifte til «blåtrikken» på Majorstuen. Dette ergret både de reisende og banens ledelse. De ville alle ha en forlengelse ned til byen.

Da baneselskapet ønsket å forlenge banen til Karl Johans gate, krevde Kristiania kommune at endestasjonen ikke skulle ligge i Karl Johans gate, men utenfor Victoria terrasse.

Raset i Valkyriegaten

I september 1912 begynte arbeidet med å sprengre og grave en tunnel mellom Majorstuen og Nationaltheatret. Arbeidet begynte fire steder, fra endestasjonene, ved Oscars gate og fra Valkyriegaten. I begynnelsen av september hadde de «minert» 65 meter fra Nationaltheatret og 20 meter ved Oscars gate og Valkyriegaten.

Det lå 3–4–5 etasjers gårder over og langs den nye tunnelen. Nokså snart kom klagene. Allerede i september samme år meldte Aftenposten at når sprengningene foregikk, falt kalkpuss og malerier ned fra veggene. Folk våknet om natten, hørte gjenstandene som falt på gulvet, og trodde at «huset ramlede ned».

Om lag 60 meter fra Sorgenfrigaten støtte arbeiderne uventet på et tverrgående lag med bløt leire. 23. oktober 1912 skjedde den store katastrofen: Hele gatelegemet i Valkyriegaten falt ned i tunnelen. Sporveislinjene hang «som en bro over det gapende hull», der trikken hadde passert et par minutter før. Heldigvis ble ingen mennesker skadet.

Vannrør og gassledninger ble kappet over. Hullet på rundt 800 m³ ble raskt fylt av vann, men etter at vannkranene var skrudd igjen, ble hullet fort tømt, og jordmasser skle ned fra sidene. Samme dag begynte man å fylle hullet med stein fra tunnelinntakene i Slottsparken og Oscars gate (Aftenposten 24.10.1912).

Allerede to dager etter raset, prøvekjørte man over rasstedet «med de tyngste

sporvogne som bruges», over «det med bjælke afstivede banelegeme». Noen dager senere begynte sporveien å kjøre i Valkyriegaten igjen.

En undersøkelseskomisjon frifant Holmenkollbanen våren 1913 for skadene på bygningene. Noen gårdeiere gikk rettens vei, men også her ble banen frikjent med begrunnelsen dårlig fundamentering. Holmenkollbanen gjenopptok arbeidet, og fortsatt oppsto det sprekker i mange gårder.

Tunnelen ble elv

Under overskriften «De sprukne huse» skrev bygningsinspektør O. Bjelke Holtermann i februar en stor artikkel om skadene. Tunnelen hadde virket som avløp for grunnvannet, som hadde ligget i fordypninger i fjellet. «De sprukne huse» ville derfor være begrenset til de områder hvor det var fordypninger i grunnfjellet. Men mange gårder sto på flåter, som nå ville tørke og råtne opp. Sprengningene hadde forplantet seg til ca. 400 meter (Aftenposten 19.2.1913).

Gårdeiere langs tunnelen ba Holmenkollbanen om å stoppe arbeidet inntil spørsmålet om sikkerhet for erstatninger var avgjort. I mars 1914 ble arbeidet stoppet.

En rekke gårdeiere langs tunnelen, men også så langt unna som Pilestredet og Welhavens gate, gikk til søksmål mot Holmenkollbanen, men ved dommer i byretten i 1924 og 1925 ble banen frikjent. Begrunnelsen var gjerne at husene var dårlig fundamenteret, og sterkt regnvær hele høsten 1912 skulle også ha forårsaket skader på husene.

Men en domsslutning i 1924 pekte på et forhold som ble referert i Høyesteretts behandling i 1931. Grunnfjellet består av skiferlag hvor det går dype renner på tvers av tunnelen. En av dypprenene, kalt «Slottparkens dypprenne», hadde et løp nedover

Torsdag 24de oktober 1912

Katastrofen i Valkyriegaden.

Det farlige tunnelsprængningsarbeide — kommunens og borgernes interesser.

Garanti med kræves mod videre katastrofer. — Fællesmøde i formiddag af magistraten, ordføreren, politimesteren, fagcheferne m. fl.

Den fare, som ligaar saabede sig oppe i Valkyriegaden og satte skræk i de omboende, er der fremdeles: tunnelsprængningens fare for liv og eiendom, for de største kommunale som private interesser.

Man er jo endaa kun kommet

Fra Aftenposten 24.10.1912.

mot Bislettbekken i Pilestredet under Welhavens gate, Hegdehaugsveien og Wergelandsveien. I denne rennen lå det også mye bløt leire. Allerede da arbeidet med tunnelen startet høsten 1912, sank hus i Welhavens gate og fortsatte å synke. Etter 1914 var det opphold, men fra 1926 begynte husene igjen å sprekke (Høyesterettsdom 1931-5-16, s. 528).

Tunnelen

Før åpningen av banen i 1928 ble ingeniørene på arbeidet spurt om arbeidsprosessen. De sa at det største problemet hadde vært tverrgående lag av våt leire som rant inn fra siden. Arbeidet hadde foregått ved at de hadde gravd dype grøfter i 4-5 meters bredde. På hver side hadde de slått brede stålplater ned i fjell. Så hadde de gravd seg ned til høyden for det kommende taket og støpt taket mellom stålplatene, en meter tykt i armert betong. Så hadde de gravd ut massen mellom stålplatene og lagt den oppå taket. De gravde ut to parallelle tunneler, og her og der mannshøye åpninger mellom dem. Også veggene er i en meter armert betong. Det dypeste punktet ligger 30 meter under gaten (Aftenposten 13.6.1928).

Andre byggeperiode fra 1926

I mars 1926 startet arbeidet igjen, men da etter andre planer. For det første skulle det legges to tunneler ved siden av hverandre, med en vendesløyfe under Oscars gate. For det andre ble traséen i Valkyriegaten flyttet noen meter sørover til selve plassen. Traseen ble hevet noen meter, og Holmenkollbanen fikk godkjent at endestasjonen skulle legges under Abelhaugen.

Litt av et hull!

Oppgjøret

Gårdeierne gikk stort sett enkeltvis til erstatningssak mot Holmenkollbanen. Gårdene nærmest det store hullet, Valkyriegata 3 og 5, ble tilkjent erstatning, men i de fleste sakene om gårdene langs banen ble denne frikjent av byretten. Mange gårdeiere fikk økonomiske problemer fordi leieinntektene ikke kunne dekke utgiftene ved å reparere skadene på gårdene.

Oslo kommune grep inn for å redde gårder som ellers ville blitt ubeboelige. I mai 1922 ble tolv gårder kjøpt for skattetakst, 659 729 kroner, og satt i stand for 946 000 kroner. Det spesielle var at samtlige gårder lå et godt stykke fra tunnelen, flest i Welhavens gate, øst for Slottsparken (tegning i Aftenposten 17.3.1923).

I februar 1931 kom ankesakene fra flere dommer i 1924 og 25 opp for Høyesterett. Dette gjaldt 19 enkeltstående gårder. I tillegg krevde Oslo kommune erstatning for de tolv gårdene kommunen hadde ervervet i 1922 og for skadene på gater og vann-, kloakk- og strømledninger.

Høyesterett kom til et annet resultat enn byretten. Dels skyldtes det en annen vektlegging av bevismaterialet, og dels at med en gang arbeidet på tunnelen ble gjenopptatt i 1926, begynte gårdene på ny å synke og sprekke. Det ble klart for retten at årsaken til de «sprukne gårde» var «sted- og tidsbestemt» til tunnelen. Holmenkollbanen ble dømt til å betale erstatning ved skjønn for skadene på husene og eventuelt tapt husleie og til kommunen for gatene.

Erstatningsbeløpet, pluss sakskostnader, kom på 3,6 millioner. De samlede utgiftene til tunnelen beløp seg til rundt 14 millioner kroner. Verdenskrisen i de harde 30-åra førte til at trafikken på undergrunnsbanen ikke steg så meget som ventet. A/S Holmenkollbanen ble truet av konkurs.

Aker kommune hadde i mellomtiden stiftet et kommunalt selskap, A/S Akersbanene, som bygde og drev Smestadbanen og Sognsvannsbanen. Kommunene Oslo og Aker og Holmenkollbanen forhandlet seg fram til en avtale. Smestadbanen og Sognsvannsbanen ble overdratt til Holmenkollbanen, og Aker kommune fikk aksjer som ga kommunen aksjemajoriteten i banen. Den nye A/S Holmenkollbanen skulle drive alle tre banene, men var fortsatt et privat selskap med privat og kommunalt eierskap (ref. Holmenkollbanen 50 år).

På lengre sikt er undergrunnsbanen blitt en av hovedårene i byens kommunikasjoner. I 1995 ble den slått sammen med tunnelbanen i øst. Oslo øst og Oslo vest ble et trafikkmessig hele. Begrepet «undergrunnsbanen» ble historie, men den var starten på T-banen.

Kilder: Mange artikler og notiser i Aftenposten, under søkeord Holmenkollbanen, undergrunnsbanen, «sprukne hus», høyesterettsdom av 16. mai 1931, beretning om Oslo kommune 1912-1947, Holmenkollbanen 50 år.

Frogner telefonsentral er 100 år

– og fikk et langt liv etter en trang fødsel

Ved Lasse Tømte

Frogner telefonsentral var ment å skulle bli Norges første automatiske telefonsentral. Det ble den ikke. Amerikansk boikott, skipsforlis, streiker og logistikkproblemer utsatte installasjonen med åtte år: Først i januar 1921 ble sentralen satt i drift. Da hadde den automatiske telefonsentralen i Skien vært i drift i et år allerede.

I 1913 ble det bestemt at Norge skulle få sin første automatiske telefonsentral. Den skulle ligge i Elisenbergveien på Frogner, og ble bestilt fra det amerikanske selskapet Western Electric. Deres legendariske 7A-system hadde imponert direktørene i *Statstelegraf*, som det het den gang. Og for dem var bare det beste godt nok.

En hel liten gjeng med montører fra Western Electric ankom Kristiania utpå forsommeren 1914, og gikk i gang med å montere stativene til telefonsentralen. (I mellomtiden hadde *Statstelegraf* endret navn til *Den norske Rigstelegraf*.) Men så gikk det ikke bedre enn at USA ble dratt inn i første verdenskrig, og Norge ble satt på USAs svarteliste for eksport av høyteknologi. Og telefonsentraler var definitivt høyteknologi. Dermed ble monteringen av det som ennå så ut til å kunne bli Norges første automatiske telefonsentral, satt på vent. Først i mars 1916 ble kontrakten om levering av telefonsentralen undertegnet.

Neste avsnitt av historien fortelles i to versjoner.

I jubileumsboka til Standard Telefon- og Kabelfabrikk – «STK 50 år 1915–1965» kan man lese at delene til sentralen ble lastet ombord i Kristianiafjord i juli 1917, for å bli skipet over «dammen», men at båten forliste ved New Foundland, og gikk ned med mann, mus og telefonsentral.

Tidens Tegn 2. august 1919 kunne imidlertid fortelle at det bare var kablene som gikk ned med Kristianiafjord. Boikotten sto nemlig fortatt ved lag, og sentraldelene var ikke blitt sendt. Kabler var derimot ikke klassifisert som høyteknologi, og kunne derfor sendes. Som om det hjalp. (I mellomtiden hadde *Rigstelegraf* nå byttet navn ytterligere to ganger, først til *Telegraphverket* i 1918, og deretter til *Telegrafvesenet* i 1919.)

Nettsida lokalhistoriewiki.no filosoferer fritt over denne diskrepansen. Hva kunne årsaken ha vært til at STK så seg nødt til å ljuge om hva det var som havarerte sammen med Kristianiafjord? For det er på det rene at det var kablene, og ikke telefonsentralen.

Svaret, mener lokalhistoriewiki.no, er å finne i den politiske situasjonen på 1960-tallet, da jubileumboka til STK utkom. «På 1960-tallet var den internasjonale situasjonen spent, og mange radikale grupper hadde et heller tvilsomt syn på USA. STK var et amerikansk eid selskap, underbruk av ITT. Det var kanskje ikke helt pent å fortelle i sin jubileumbok at Norge var boikottet av USA noen og førti år tidligere. Mulig det var bedre å gjøre noen kabeltromler, via et skipsforlis, om til en telefonsentral. Går vi derimot inn i den tids Kristiania-aviser, både i nyhetsoppslag og i intervjuer med telefondirektøren, er det ingen problemer og finne stoff om boikotten.»

Så langt lokalhistoriewiki.no. Sikkert er det i hvert fall at Frogner telefonsentral – etter ytterligere forsinkelser på grunn av streik og feil rekkefølge på forsendelsene – ble høytidelig åpnet den 21. januar 1921, og Kristiania Telefonanlegg kunne trykke brosjyrer med instruksjoner om hvordan man skulle bruke telefoner med nummerskive.

Telefonsentralen på Frogner fikk et langt liv. Først i slutten av september 1980 ble det satt krok på døra, etter nesten 60 års drift. Enkelte har hevdet at dette er verdensrekord for en telefonsentral.

Frogner telefonsentral fra 1921, Elisenbergveien 37 B.

Sentralen som overtok, var datastyrt, og fikk en levetid på fem år, før den brant i 1985.

Frogner telefonsentral hadde vært tung i drift, om den var aldri så automatisert i navnet. Velgere og kontakter måtte rengjøres og smøres omtrent kontinuerlig, slitte deler måtte byttes ut, og løse loddepunkter og overledninger måtte feilsøkes og rettes. Arbeidet ble stort sett utført av kvinner.

Et liv etter døden

Det finnes nerder i alle bransjer, også i telebransjen. Både hos Telenor og STK fantes det folk som mente at denne automatsentralen på en eller måte burde bevares. I et telebygg på [Grünerløkka](#) fantes det et tomt rom hvor delene kunne lagres, og med tiden settes sammen igjen slik at ettertiden kunne se hvordan sentralen virket. Utover på 1980- og 90-tallet kom arbeidet i gang med hjelp av folk fra Telenor og STK, og i 1991 ble sentrale tatt midlertidig i bruk igjen, for moro skyld.

Nå er imidlertid huset på Grünerløkka solgt, og Norsk Telemuseum ser seg om etter andre løsninger for Frogners telefonsentral 7A.

Kanskje den kan bygges opp igjen på Frogner?

Kabelaktig interiør.

Folk i bydelen

Unni Bernhoft

I vår intervjuserie «Folk i bydelen» var det naturlig at vi til dette nummeret valgte *Unni Bernhoft* som objekt. Ikke bare har hun helt siden 1986 drevet tobakksforretningen «Majoren» i Majorstuhuset, hun har også kunnet smykke seg med yrkestittelen «skuespiller og tobakksforretningsinnehaver», sannsynligvis som den eneste i landet. Og som om ikke det var nok, har hennes blide åsyn og vennlige vesen være til glede i hverdagen for både røykere og sjokoladespisere i over 30 år. Men nå er det slutt. Butikken er lagt ned og innehaveren skifter yrkestittel. Nå vil 87-åringen bli gym-instruktør. Det siste har vi fra en sikker kilde, nemlig Aftenposten. Så da må det jo være sant.

Det har seg nemlig sånn at både Aftenposten og Dagsavisen kom oss i forkjøpet, og

Trivelige Unni på jobb i butikken.

presenterte intervjuer med Unni Bernhoft allerede i november, bare et par dager etter at «Majoren» stengte. Og innen vi her i Kavringen fikk skoene på, ble Oslo nedstengt som ledd i et av de kraftigste koronatiltakene byen har sett. Muligheten for et intervju i vår regi var med andre ord null. Dermot kan vi presentere «Blått skilt», et dikt av Lars Saabye Christensen, skrevet nettopp til Majoren Cigarer, Unni Bernhoft og ektemannen Bjørn Sand. Diktet er utgitt i boka «Byens bokstaver» (Cappelen Damm, 2020), og gjengis i Kavringen med Saabye Christensens tillatelse.

«Majoren» ble åpnet i 1928 i inngangshuset til Holmenkollbanen, adresse Valkyriegata 8. Innehaveren var Tobias «Bias» Berhoft, Unnis far. Han var egentlig forstmann, men skiftet beite, debuterte som revysanger i 1926, to år før Unni ble født. Som tekstforfatter var han en viktig mann innen norsk revy, og skrev for både Leif Juster, Einar Rose, Lalla Carlsen, Elisabeth Granneman, Kari Diesen og svigersønnen Bjørn Sand, for bare å nevne noen.

Vekselbruk i form av teaterarbeid med tobakksforretning som attåtnering, eller kanskje omvendt til tider, var med andre godt etablert innen familien da Unni Bernhoft og ektemannen Bjørn Sand overtok sjappa i 1986. Da var Unni vel etablert som skuespiller, med åtte spillefilmer bak seg, i tillegg til revyarbeid og plateutgivelser. Best kjent er hun nok for rollen som piccolo i «Fjols til fjells», der Leif Juster hadde hovedrollen. Bjørn Sand er mest kjent for rollefiguren «Stutum», som han sammen med Totto Osvold holdt liv i bortimot 30 år. Før det skrev også han revytekster, blant annet sammen med Einar Schanke, Alfred Næss og svigerfaren Bias Bernhoft.

«Majoren» ble dessverre lagt ned i høst, etter 92 års drift.

Lasse Tømte

Majorstuhuset i 1930 – med den da to år gamle «Majoren».

BLÅTT SKILT

Jeg vil minne om Majoren Cigarer
i Majorstuhuset på Majorstua
Kanskje den siste kiosken i sitt slag
der ukebladene fremdeles henger
på slake snorer som tøy til tørk
i bakgårdens sparsommelige sol
Og det lukter tobakk, tungt, søtt og fristende
For selv om sigarettene ikke får ligge fremme
men må stues bort i forseglede skap
kan man ikke forby lukten
Og alt man ikke kan forby
skal vi ta vare på
og alt som er det siste i sitt slag
skal vi også ta vare på

Men det er ikke bare derfor
jeg vil minne om Majoren Cigarer
Det er også fordi Norges morsomste mann
står bak disken, i hvert fall gjorde
han det inntil nylig, jeg mener Bjørn Sand
særlig kjent som Stutum, en skikkelse
eldre mennesker i byen
vil nikke gjenkjennende til
Som alle store klovner
fikk Bjørn Sand oss til å le av oss selv
Det er aldri lett

Jeg har ofte tenkt jeg skulle si det til ham
At han er Norges morsomste mann
til tross for at han kanskje ikke er morsom lenger
Men hver gang har jeg mistet motet
Og i stedet bedt om en pølse med brød

Kanskje han ville tatt det ille opp

På vei hjem tenker jeg alltid:
Er det mulig å si noe i dag uten å bli misforstått?
Er det fremdeles mulig å le av oss selv?
Nå er det i hvert fall sagt

Det skal heller ikke glemmes
at hustruen hans, Unni Bernhoft, også
hjelper til bak disken, i hvert fall inntil nylig
De som er enda eldre vil huske
at hun spilte pikkoloen i den klassiske
komedien Fjols til fjells

Det er nesten ufattelig at så
mange går forbi Majoren Cigarer
hver eneste dag uten å vite dette

Nå er det også sagt

Men det røyner på
Vi skjelver i buksene hver gang
vi leser dødsannonsene
Hukommelsen krever tross alt minst
to mennesker som snakker
sammen

Og for å bevare en bærekraftig erindring
krever vi også umiddelbar stans
av all graving
nord for Valkyrieplassen

Lars Saabye Christensen – fra diktsamlingen «Byens bokstaver».

Om Majorstuen

– som nå ligger i Husebyveien på Søndre Huseby

Ved Finn Holden

Huset «Majorstuen» ligger i dag i Husebyveien 12 A på Søndre Huseby. I Oslo byleksikon sto det at i 1913 ble stuen flyttet til Husebyveien 12 av en kaptein Ruge. Men det var kun én kaptein Ruge i forsvaret i 1913. Otto Ruge ble kaptein i 1911, og er den samme berømte Otto Ruge som 10. april 1940 ble kommanderende general og forsvarssjef åtte dager deretter. Otto Ruges sønnesønn har fortalt at det ganske riktig var hans farfar som flyttet huset til Huseby. Men hans farmor, Ingeborg, født Sommerfelt, likte ikke å bo så langt på landet. Etter noen år flyttet de derfor ned til byen. I mange år bodde bl.a. Norges Banks direktør Gunnar Jahn i Majorstuen i Husebyveien 12.

Majorstuen tilhørte opprinnelig gården Nedre Blindern, høyst sannsynlig som husmannsplass. Den lå omtrent der Larsen restaurant ligger nå, adresse Sørkedalsveien 1, på sydsiden av Majorstuen T-banestasjon. Da plassen senere ble restaurant, sto det på veggen «ANNO 1694». Det kan være plassens alder?

Denne plassen ble på midten av 1700-tallet forpaktet av en ingeniøroffiser ved navn Michael Wilhelm von Sundt. Det er en mengde misforståelser hvem dette var, og hans forhold til plassen. Man blander ham til dels med hans far, general Michael von Sundt, som av kong Christian VI ble adlet i 1733. (I senere oversikter er han også gitt mellomnavnet «Wilhelm», hvilket er ukorrekt. Fra ca. 1770 ble det fast praksis for dansk-norske offiser å sette «von» foran etternavnet.)

Han bodde på herregården Evje i Rygge, som herregård også kalt Evjegaard. Han eide dessuten gården Abildsø, og en periode gården Rustad, begge øst i Aker. Michael (d.e.) var sønnesønn av Jan Hanson, som var nederlandsk sjøoffiser, rekruttert til den dansk-norske marine omkring 1640. Hans sønn, og general Michael von Sundts far, Michael Jansen i Fredrikstad, antok navnet Sundt.

På midten av 1700-tallet var Blindern eid av Haagen Halvorssøn Blinderen, og deretter hans sønn Halvor. Haagen hadde som bruker frikjøpt den av enken etter generalmajor de Cignon, som Michael von Sundt hadde lært om fortifikasjon hos i Fredrikstad. Da Michaels sønn, Michael Wilhelm, forpaktet husmannsplassen, hadde familien således allerede et forhold til Blinderen. Men det var som løkke at Sundt forpaktet plassen. På løkken bodde man normalt fra mai til september. Hovedboligen hadde man i sentrum. Sundt eide og bodde i en toetasjers murgård på toppen av Sverdfegerbakken, avslutningen på Den Drammenske Kongevej. Den gikk mellom der Stortinget og Frimurerlogen senere kom. Gården fikk senere adresse Nedre Voldgade 20. Bygningen som ligger der i dag, er andre gård på venstre side når man

går fra Wessels plass. Dagens bygning er oppført i 1912–13, og ble kjøpt av Stortinget i 1993.

Om Sundts korte liv vet vi ikke så mye. Han ble født på Evje i Rygge 12. juni, 1729. Meget hendte imidlertid for ham på usedvanlig kort tid, vel to år fra høsten 1757 til høsten 1759. Han giftet seg første gang som 28-åring 23.9.1757 i Stange med Kirstine Lachmann. Hennes morfar var den berømte sjøoffiser Iver Huitfeldt. 1.12.1758 fikk de sønnen Michael Andreas. Men moren døde i barselseng allerede 14.12.1758. Den 3.10.1759 ble Sundt beskikket til ingeniørkaptein med rang som kaptein i garden, karakterisert som major. Men allerede 16 dager senere, 19. oktober, døde han, 30 år gammel. Men da hadde han den 12. oktober, nøyaktig 7 dager før sin død, giftet seg med Anna Catharina Petersen. Det er flere teorier om disse datoer, om han f.eks. forsto at døden nærmet seg og ville sørge for en mor til sin sønn. Den vanlige teori er dog at han uventet ble syk.

Enken, Anne Katrine, ble kalt «Majorinde Sundt» etter sin mann. Og nå oppsto navnet Majorstuen på hennes løkke, som hun brukte nesten til sin død i 1812. Men da hadde stuen altså lokalt fått navnet «Majorstuen», på folkemunne kanskje uttalt «Majjorstua» med trykk på første stavelse og hunkjønnsendelse. Men på den «finere» vestkantsosiolekten var det nok «Majorstuen» eller «Majorsjtun», men uten trykk på første stavelse og ikke hunkjønnsendelse. Majorinden brukte også stuen kun som løkke om sommeren. Det er således feil, når det sies at de var så fattige at de måtte nøyse seg med denne lille stuen som bopel.

Den gamle Majorstuen – sommer og vinter.

Men den faste bopel var deres felles hus i Nedre Voldgate, hvor enken bodde som ugift helt til sin død i 1812. I folketellingen 1801 står hun opplyst som bosatt i gård N° 388 i «Nedre Waalgaden, 1st fam., Ane Chatarine Pettersen, Madmoder, 63, Enke 1st gang. Efter Major Sundt.» Videre står det at hun har en tjener, Lars Olsen, og to tjenestepiger, samt sin faster Johane Elisabet Pettersen. I den andre leiligheten i gården bodde hennes bror, major Johan Friderich Pettersen og hans kone Andriche Frideriche Scheel, samt en oppasser og en tjenestepige.

Neste eier av Majorstuen ble garver Jess Borgen. Jess Borgen skal ha bygd på huset så det ble to etasjer. Etter 1824 var det flere familier som bodde i stuen. I slutten av 1800-årene ble det restaurant, men den skulle rives i 1913 for å gi plass til Smedstadbanens stasjonsbygning. Da var det at Otto Ruge kjøpte den og flyttet den til Husebyveien 12.

På streiftog med kamera

*Måne over Hovedøya.
Foto: Lasse Tømte.*

Drømmepalasset

– en bok om Frogner kino

Da Frogner kino åpnet i 1926, ble film betraktet som en nokså laverestående form for underholdning, en åndsfattig tidtrøye som primært var beregnet på datidas plebeiere, også kalt «allmuen» – de uopplyste massene uten kultur og dannelses, og som stort sett befant seg i de østre delene av byen vår. Der var også de fleste kinoene å finne, uten unntak etablert i ombygde samfunnshus og forsamlingslokaler. Hvordan en kino som var spesialbygd for formålet skulle se ut, var det få som hadde noen formening om. Så da Oslo kommune i 1923 ga arkitekt Lars Backer i oppdrag å tegne og utsmykke en kino, og den på toppen av det hele skulle bygges på Frogner, hovedstadens nest beste vestkant, var det nok mange spørsmål han måtte ta stilling til.

Hvordan skulle egentlig en kino se ut? Og hvordan skulle en kino se ut på Frogner?

Hvordan disse og en lang rekke andre presserende spørsmål ble besvart, kan man blant mye annet lese om i Ketil Lismoens lille perle av en bok, *Drømmepalasset*, utgitt i 2019 på det fullstendig ukjente forlaget *Cinerama*. Der kan man også lese hvordan det gikk til at Jan Vardøen tok på seg den formidable oppgaven å rehabilitere kinoen nesten 100 år senere, da den befant seg i et avansert stadium av forfall, og ikke på noen måte minnet om den glans og prakt som møtte Oslos kinopublikum på åpningsdagen i 1926.

Nøkkelen til svaret på spørsmålene ligger ifølge Lismoen i ordet *atmosfærisk*.

Atmosfærisk kino, forteller Lismoen, «handlet om å skape en atmosfære av noe nær utenomjordisk, noe som kunne løfte deg ut av hverdagen og opp på filmpanteonens svimlende høyder». Kort sagt gi det nye massemediet en verdig arkitektonisk ramme som kunne løfte filmen opp fra den plebeierske sumpen, og bidra til å gi den en kulturell status på linje med teateret og konsertlokalet. Ikke bare filmen, men også lokalet, skulle være en opplevelse.

Som før skrevet i Kavringen (nr. 96), realiserte Backer denne visjonen på Frogner kino ved å forsøke å gjenskape følelsen av å befinne seg utendørs under stjernehimmelen ved en kulturell begivenhet, omgitt av greske søyler og relieffer som kunne hensette publikum til en annen tidsalder og til et annet sted. Kinoen ble Norges første (og eneste) forsøk på å skape nettopp en *atmosfærisk kino* – men ute i den store verden fantes det flere eksempler på slike kinolokaler. Ett av dem, var kinoen *Lucerna* i Praha, en legendarisk *atmosfærisk kino*, som ble etablert så tidlig som i 1907 (Lismoen sier 1921, men det er feil), og som i dag er den eldste kinoen i Europa som fortsatt er i drift. Det var i denne kinoen Jan Vardøen befant seg, da det tikket inn en melding på telefonen hans om at «noen» hadde lagt inn bud på Frogner kino. Og disse «noen» var ikke interessert i å videreføre kinodriften. Kunne Jan Vardøen tenke seg å by?

Nå vet vi at han kunne det. For å sitere Lismoen: «Kveldens opplevelser (på kinoen *Lucerna*, der Vardøens film *Det norske hus* nettopp var blitt vist, red. ann.) hadde ikke bare gjort ham modigere, men vekket noe på et dypere plan: Med hvilken rett kunne noen tilfeldige næringslivsaktører bestemme seg for å rive ned en av norsk kinokulturs glemte skatter? ... Nei, han fant seg ikke i det. Før han visste ordet av det, hadde han lagt inn et bud på 15 millioner.»

Lismoen forteller inngående om det dristige rehabiliteringsprosjektet til Vardøen, men han nøyer seg ikke med det. Han tar også for seg hva utviklingen av filmmediet fra stumfilm til lydfilm, fra svart-hvitt til farger og fra masseunderholdning til kunstfilm har betydd for Frogner kino (det siste en kategori der Frogner kino måtte gi tapt for en annen legendarisk kino i bydelen, nemlig Gimle). Interessant er det at han også vier store deler av boka til den opplevelsen det har vært for mange å se film nettopp på Frogner kino. Flere trofaste Frogner-kinogjengere kommer til orde med beretninger om hva kinoen har betydd for dem.

Som Kavringens lesere utvilsomt har fått med seg, ble Frogner kino tildelt Frogner historielags rehabiliteringspris for 2020. De som ennå ikke har vært innom kinoen i Frognerveien og sett nærmere på det møysommelig arbeidet som er blitt utført der, bør kjenne sin besøkelsestid og stikke innom. Der er også Kjetil Lismoens bok *Drømmepalasset* i salg.

Lasse Tømte

Kjetil Lismoen: *Drømmepalasset*. Cinerama, Oslo, 2019.

Frogner og Majorstuen gjennom 400 år

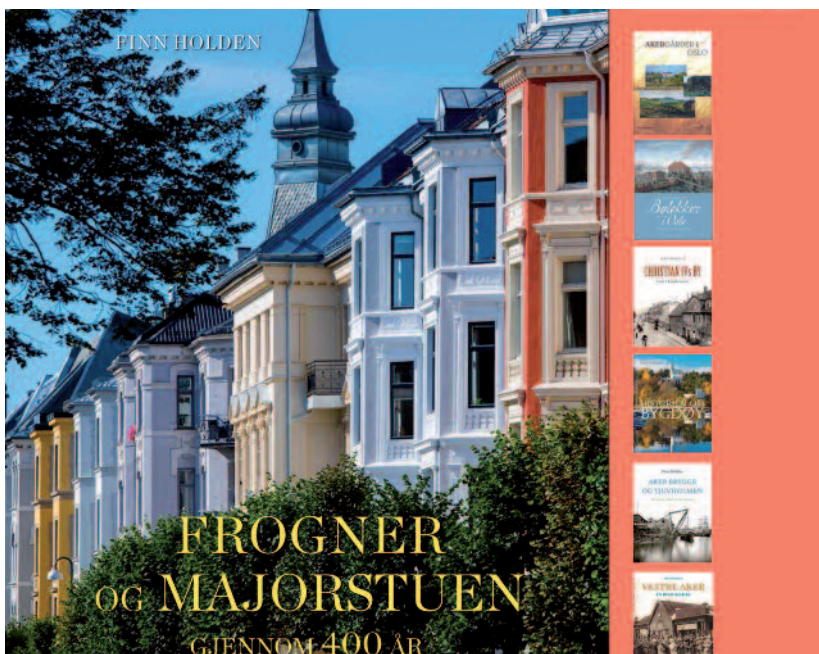
– nytt storverk om bydel Frogner

Fin Holden er over 90 år; allikevel skriver han det ene store verket etter det andre om Oslo. Her nevner jeg kun dem om vestre del av byen: *Byløkker i Oslo* (2007), *Aker brygge og Tjuvholmen* (2014), *Historien om Bygdøy* (2016), *Vestre Aker – en bygd blir til by* (2018).

Den nye som skal omtales her: *Frogner og Majorstuen gjennom 400 år* (2020), dekker, om mulig, et enda større område, både areal- og tidsmessig. Og det er ikke kun en bebyggelseshistorie; livet i bydelen skildres, bl.a. med utdrag fra så forskjellige barndomserindringer som Edvard Diriks' (ca. 1860) og Einar Gerhardsens (tidlig 1900-tall). Som bonus får vi glimt av forfatterens egen barndom og ungdom fra så langt tilbake som 1930!

Stoffets mengde, kondensert fra en masse enkeltarbeider, ikke minst av vår egen Bjørn Stendahl i herværende blad, krever stram regi, og den er godt ivarettatt i en periodisk hovedinndeling med emnebestemte underkapitler. I gjennomføringen skorter det noe, idet f. eks. løkkekapitlet blir illustrert med til dels langt senere situasjoner, noen gang med skurr mellom bilde og billedtekst. Men i det hele har kondensering en ikke gått på bekostningen av detaljerte dyddykk.

Løkkenes utparsellering til bystrøk skildres fint, likeledes den sprangvise bebyg-

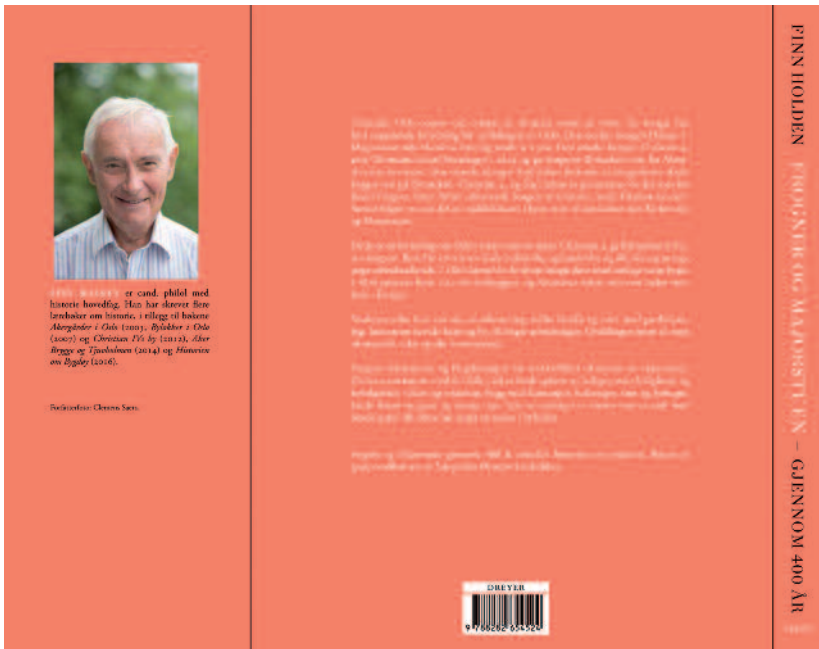

gelsesutviklingen som ikke løper helt samtidig med utviklingen øst i byen. Den generelle sosiale forskjellen som utvikler seg mellom østkant og vestkant – og innenfor vestkanten – er et nesten gjennomgående emne, og bra er det.

Særlig i bokens første del (ble jeg mindre oppmerksom etter hvert?) er det noen merkelige feil som gjør den mindre patent som referanse. Alle gjør feil; derfor er det viktig at et så stort verk (253 sider) gjennomgås av andre før det trykkes. Ortografien er plettfri, så her har det nok vært korrektur. Men en fagkonsulent har ikke Dreyers forlag spandert. To eksempler på dette: Langaardsløkkens hovedbygning, tegnet ved århundreskiftet av Harald Olsen for bryggeriarving og mesén Christian Langaard, oppgis å være bygget av faren Mads. Kanskje ikke så gærent, men Lars Roedes bok om Frogner hovedgård oppgis som kilde. Det viser seg at Holden har fått med seg én setning, der Mads ervervet eiendommen, men ikke den neste, der Christian bygget huset. På s. 82 blir Elisenbergeløkken i 1889 solgt til Lorentz Meyer, men tre cm unna blir den i samme år solgt til Ludvig Meyer (som er det riktige).

Slike feil rokker imidlertid ikke ved det overveldende og positive helhetsinntrykket, der nå-fotografiene av Øystein Sandsdalen spiller en viktig rolle. Særlig vidvinkelopptakene *en face* av mange skolebygninger, Sverregården og Nasjonalbiblioteket, er bedre enn jeg kan huske å ha sett dem, både som opptak og *live*. Dette er arkitekturfotografi på linje med Jiri Havran – om ikke bedre!

Truls Aslaksby

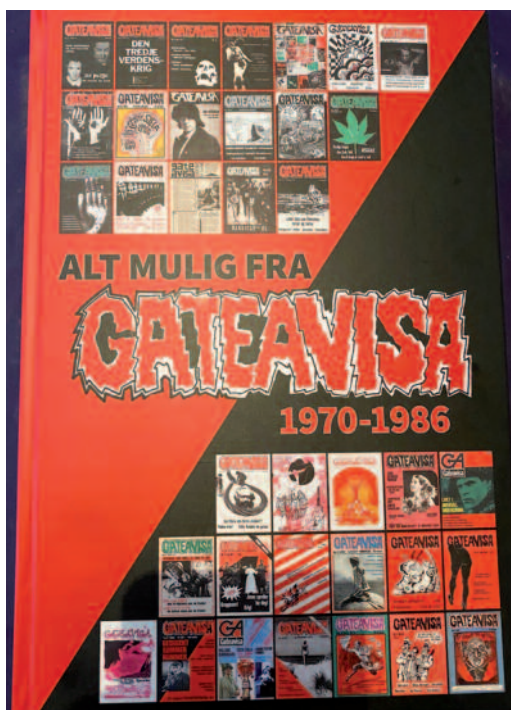

Boka om Gateavisa + Hjelms gate 3

50 år med Gateavisa – en undergrunnsavis fra nest beste vestkant

I en sidegate til Bogstadveien ligger Hjelms gate, oppkalt etter regjeringsadvokat Johan Anton Hielm, som vi ikke har noen grunn til å minnes her. Midt i den gata – nærmere bestemt midt i høyre kjørefelt – står en trebygning fra 1860-tallet, som i årenes løp og på mirakuløst vis har greid å overleve både rivningsforslag og forsøk på rasjonell gateregulering. I over 100 år drev J.P. Hallén & Søn et garveri der i huset, helt til kunstnergruppa Gras overtok det i 1968. Senere samme år ble huset overtatt av et anarkistisk hippiekollektiv på Nesodden, som etablerte Arbeidskollektivet i Hjelms gate 3 som arbeidsplass, og pendlet fram og tilbake. Arbeidskollektivet ble utgangspunkt for en lang rekke motkulturelle og subversive initiativer av kortere eller lengre varighet. Et av dem var Oslo Gateavis, som utkom med første nummer i 1970. Femti år senere utkommer Gateavisa fortsatt jevnlig, og selv om glansdagene nok må sies å være tilbakelagt, er innholdet like rampete som før.

Nøyaktig hvor rampete, kan man få syn for ved å bla i den kjempedigre jubileumsboka som nettopp er utkommet under tittelen «Alt mulig fra Gateavisa 1970-1986». I størrelse må dette være den mest gedigne boka som er utkommet i Norge på mange år: 536 sider i folioformat – hele 38 x 26 centimeter. Det blir totalt 2,9 kilo med stoff om – i alfabetisk rekkefølge – anarkisme, arbeidsskyhet, cannabis, direkte aksjoner, dop, fengselsliv, fleinsopp, galskap, garbagologi, graffiti, hippiebevegelsen, husokkupasjoner, kjønn, kokain, kollektiver, LSD, miljøpolitikk, motkultur, okkultisme, piratradio, politisk teori, punkrock, rock, rus, sex, sunne hus, vitenskap, økologi. Et cetera. I tillegg kommer teg-

niseriene om Feite Freddy og katta hans, og ikke minst en stor samling falske valgplakater for politiske partier og like falske annonser for ulike næringsdrivende. Legendarisk i så måte er den store, helsides annonsen for folkevognimportøren Harald A. Møller. Firmaet hadde rykket inn en liten annonse i Aftenposten med teksten «Volkswagen – med tradisjoner vi er stolte av». Gateavisredaksjonen monterte annonsen inn i et bilde fra åpningen av Volkswagenwerk, der Adolf Hitler står på talerstolen foran et hav av staute nazisoldater og erklærer fabrikkens åpning – «med tradisjoner vi er stolte av».

Det blir gjerne bråk av sånne ting.

Sparker og slår til høyre og venstre

Bråk har da også fulgt i Gateavisas fotefar gjennom hele den glansperioden bokutgivelsen dekker. Ikke minst avisas tilknytning til dop-kulturen og kritikken av den rådende narkotikapolitikken førte til bruduljer og avskyklæringer fra både høyre- og venstresida. Begge disse sidene reagerte også sterkt på artiklene om «Sammenslutningen Av Bevisst Arbeidsskye Elementer – SABAE». Organisasjonen var et underbruk av Gateavisa, og oppsto da ML-bevegelsen på et tidspunkt skulle arrangere en demonstrasjon der arbeidsløshet var temaet. De ba anarkistene på Hjelmsgate om støtte, og anarkistene stilte villig opp – under parolene «Arbeidsløshet til alle».

Det blir gjerne bråk av sånne ting, også.

I det hele tatt er ironisering over den autoritære venstresida en del av selve DNA-et i Gateavisa, og det er ikke vanskelig å finne eminente eksempler på ironiske utfall mot ML-ere. Høydepunktet i så måte finner man i mainnummeret 1977, der forsiden imiterte layouten til Klassekampen og var krydret med totalt idiotiske, meningsløse overskrifter og ingresser i klassisk ML-stil om undertrykte folk i «Nitritsia», så finurlig utformet at flere ML-ere gikk på limpinnen, til stor glede for «gateavistene».

Et annet stunt, som vakte både harme og avsky, var lanseringen av «garbagologi» som politisk virkemiddel, eller hva man skal kalle det. En natt i august 1981, noen uker før stortingsvalget, dro fire redaksjonsmedlemmer på nattlig ekspedisjon hjem til statsminister Gro Harlem Brundtland og utfordrerens hennes Kåre Willoch og beslagla søppelsekkene deres. Kort tid etter ble søppelsekkene åpnet og analysert av et tverrfaglig team. Formålet var å avdekke de to kandidatenes indre liv, slik at velgerne skulle få et bedre grunnlag til å avgi riktig stemme.

Gateavisas reportasje om stuntet vakte stor oppstandelse og fikk behørig omtale, ikke bare her til lands. Spesielt pornobildene i søppelsekken til familien Brundtland ble slått stort opp i den litt mer kulørte pressen i Danmark.

Fleinsopp-stuing

Mye annet kunne nevnes, blant annet oppskriften på tilberedelse av fleinsopp-stuing. Selve oppskriften var detaljert nok, men mengdeangivelsen var temmelig antydende. Så fortelles det da også en anekdote om en ung Gateavisa-leser som skulle prøve ut oppskriften. Han spiste litt, og satte seg ned for å kjenne etter om rusen begynte å melde seg. Det gjorde den ikke, og han spiste litt til. Midtveis i eksperimentet ringte det på dørklokka hans, og foreldrene kom på besøk. Dårlig timing, men gutten kunne

ikke annet gjøre enn å slippe dem inn og servere te. Så ble de sittende der, da, og skravle og prate hele kvelden. Aldri noensinne hadde han opplevd at de hadde så mye på hjertet. Til slutt ble gutten trøtt og gikk og la seg. Morgenen etter sto det to urørte tekopper på salongbordet hans. Da han ringte foreldrene sine, viste det seg at de ikke hadde vært der.

Fleinsoppen hadde med andre ord virka.

Alle var redaktører

Hoveddelen av boka omfatter faksimileutgaver av samtlige utgivelser fra 1970 til 1986, samt utvalgte tegneserier. Her får man mulighet til å gjenoppleve tidsbilder fra 70- og 80-tallet fra den litt anarkistiske sidelinja, til fortsatt indignasjon og applaudering, avhengig av hvem som leser. Men vel så interessant som faksimilene er de innledende artiklene, forfattet av noen av Gateavisas ulike medarbeidere i disse åra, der de oppsummerer både sine erfaringer med og sine beveggrunner for å nedlegge gratisarbeid for noe så sært som en undergrunnsavis fra nest beste vestkant. I disse artiklene kan man lese seg til atskillig historiekunnskap om de ulike radikale grupperingene som hjemsøkte landet vårt på 1970- og -80-tallet, og om hvordan de preget tidsbildet. Erfaringene som ble gjort i en redaksjon der alle var redaktører, burde være tankevekkende for alle som mistrives i et stillingshierarki. Dessuten byr denne digre boka på mange ting å fordype seg i for folk med sans for lokalhistorie.

Mange folk, som senere skulle markere seg som forfattere, poeter, journalister og tegneseriskapere debuterte, i Gateavisa. I fleng kan vi nevne Lars Saabye Christensen, Ingvar Ambjørnsen, Anders Giæver, Christopher Nielsen, Knut Nærum. Også etablerte folk som Arild Nyquist og Tor Åge Bringsværd var i en periode faste bidragsytere. Bringsværd forlangte forresten honorar – et stykke bløtkake, servert på kafé, for hver artikkel han leverte.

For ordens skyld: Boka er samlet og redigert av Audun Engh og Ulrik Hegnar.

Lasse Tømte

Stor biografi om St. Hallvard

Hallvard Vebjørnsson ble trolig født ca. 1020, og det skulle gå tusen år før han fikk sin første ordentlige biografi. Ole Rikard Høisæther, som til daglig er generalsekretær i Selskabet for Oslo Byes Vel, har skrevet en omfattende biografi om mannen som ble helgenkåret og er Oslos skytshelgen.

Man vet ikke så mye om Hallvarlds liv. Han skal ha vært født i Lier og var fetter eller kusines sønn av Olav Haraldsson, som også ble helgenkåret. Mye av historien om ham knyttes til hans martyrium. I 1043 skal han ha forsøkt å beskytte en gravid kvinne mot overfall, men han ble drept ved et pileskudd da han tok henne med i sin båt. Hans lik ble senket i sjøen med en møllestein om halsen, men ble funnet flytende kort tid etter, fortsatt med steinen om halsen. Han ble først gravlagt i Lier, men da bispekirken i Oslo (Sankt Hallvardskatedralen) ble vigslet, trolig i 1120-årene, fikk Hallvarlds-relikviene plass på høyalteret der. Hans tilknytning til Oslo ble befestet ved

at hans bilde ble tatt opp i byens segl på 1300-tallet, og han har blitt Oslos skytshelgen. Høisæther har gjort et grundig arbeid, og det har blitt en lekker og gjennomilustrert bok. Høisæther lanserer en teori om hvor det ble av sølvskrinet med trolig tatt og smeltet om da reformasjonen kom til landet. Ellers inneholder boken mye bakgrunnsstoff om norsk middelalderhistorie, kanskje litt mye stoff som er kjent fra før. Best er kunsthistorikeren Høisæther når han beskriver de kunstne-

Emaljekors som ble funnet i Hallvardkatedralen. Det sto på høyalteret, og er trolig fra Limoges i Frankrike, og laget på 1100-tallet. Illustrasjon fra boken.

riske fremstillingene av helgenen. Her har han også funnet illustrasjoner som ikke tidligere har vært publisert.

Selv om det er tusen år siden St. Hallvard levde, er han stadig blant oss. Hans festdag 15. mai feires som Oslos offisielle festdag, da bl.a. St. Hallvard-medaljen deles ut. Oslo Byes Vel utgir tidskriftet St. Hallvard, og byvåpenet har stadig hans profil, også i den nye stiliserte logoen fra 2019. Sankt Hallvardskatedralen i Gamlebyen, som nå bare er en ruin, var trolig landets største bygning da den ble bygd tidlig på 1100-tallet. I 1966 ble St. Hallvard kirke og kloster på Enerhaugen innviet som fransiskanerkloster og menighetskirke for Oslo katolske bispedømmes østre menighet.

Knut Are Tvedt

Ole Rikard Høisæther: Sankt Hallvard – helgen og symbol. Orfeus Publishing, 2020. Pris kr 449,-.

Liten treskulptur som forestiller St. Hallvard. Den er fra årene rundt 1300 og befinner seg i Botne kirke i Holmestrand. Illustrasjon fra boken.

Det store akeopprøret i Christiania

Ved Lasse Tømte

Vinteren 1847 førte et forbud mot aking nedenfor slottet til store optøyer i Christiania. Avisen Den Constitutionelle forteller at tusenvis av mennesker samlet seg foran det ennå ikke ferdigbygde slottet i protest mot akeforbudet. De kjepplagde politiadjutant Steen og betjentene Bjerke og Olberg, som bare så vidt fikk hindret folkemengden i å bryte seg inn i arresten i Rådhusgata 7 for å frigjøre opposisjonelle akere som var blitt arrestert. Bruduljene endte med at mobben seiret: Politimester Fougstad ble tvunget til å oppheve akeforbudet.

Opprippet førte til heftige meningsutvekslinger mellom den opposisjonelle avisen Morgenbladet og den mer regimetro Den Constitusjonelle, som anklaget Morgenbladet for å «opmuntre pøbelen til at sette seg op mod den lovlige Myndighed.» Tenk det, Hedda!

Den som fordyper seg i lokalhistorie, kan innimellom komme over noen temmelig kuriøse greier. Akeopprøret i Christiania er definitivt en sånn greie. Bakgrunnen for det hele var at bakken fra slottet og ned til det som nå heter Karl Johans gate, men som da bare ble omtalt som «forbi universitetet», var en så umåtelig populær akebakke at myndighetene fant ut at den måtte stenges. Hva har man ellers myndigheter til? Akingen var farlig for hest-og-slede-trafikken nedenfor universitetet, ble det sagt. Dessuten var den en trussel mot uskyldig spaserende.

Forbudet hadde vært i kraft i mange år og var blitt strengt håndhevet, med stordige konfiskeringer og tilintetgjøring av kjelker. Det var åpenbart til begrenset nytte, for akingen fortsatte i ufortrødent omfang, i blottat opposisjon til politi og myndigheter.

Natt til søndag 28. februar 1847 var det spesielt ille. Da var det så mange akere i bakken at politiadjutant William Newton Steen fikk nok. Akingen fortsatte helt til kokka tre om morgenen, og det med «en saadan Støi og Spetakkel» at Steen antok at det hadde brutt ut opprør på slottsbakken.

Han bestemte seg for at akingen måtte stoppes – ikke minst for å opprettholde respekten for øvrigheten – og skred til aksjon utpå ettermiddagen, assistert av politibetjentene Bjerke og Hans Christian Ohlberg. Sammen greide de å stoppe akingen for en stund, og ble stående på toppen av bakken for å påse at ingen satte seg på kjelkene sine igjen. I tillegg ble to vektere plassert nede ved foten av bakken.

Lenge gikk dette greit for seg, helt til det etter en sund innfant seg «flere velklædte personer», som ifølge Steen tok til å håne og sjikanere politifolkene «paa den mest nærgaaende Maade». Dermed ble flere andre hisset opp til å sette i gang med akingen igjen. Politifolkene grep inn overfor noen av dem og «tilintetgjorde deres Kjælker».

Da kokte det over for folkemengden. Politifolkene ble jaget nedover bakken av «menneskemassen der fulgte støiende og skrigende efter». De to vekterne fikk juling. Både vekterne og politiet ble kjeppjaget tilbake til politistasjonen i Rådhusgata 7 av «den hele sværm, der underveis skreg og skraalede og kastede isstykker» etter dem.

Senere på dagen dro Steen og Olberg opp på slottsbakken igjen. Det var ingen akere der lenger, men det sto fortsatt en stor menneskemengde der som «insulterte» politibetjenten og «jævnlig flugte efter mig hvor jeg gik, huiede og pep». Politifolkene ble denne gangen jaget oppover mot Uranienborg, hvor det hele løste seg opp etter hvert.

Men dagen etter – mandag – var det i gang igjen.

På tirsdag ga politiet opp. Da hadde tusenvis av mennesker samlet seg foran slotet for å ake. Politimester Carl Fougstad stilte seg opp i bakken og erklærte at det fra nå av skulle være tillatt å ake i slottsbakken bare man stoppet før man kom ned i den trafikkerte delen. Folk jublet, og dro deretter «ved stormende Hurraraab» i «boxende skarer med vilde Skrig til Raadhuset». Her ble noen av dem arrestert for sikkerhets skyld, før mengden dro opp til slottsbakken igjen og stilte seg opp som tilskuere, mend «Kjæle etter Kjælke i lynende fart og under stormende jubel fløi afsted», i følge Den Constitusjonelle.

Politimester Carl Fougstad, fra Illustreret Nyhetsblad 1852.

Geitosten?

Apropos artikkelen om Ruseløkka skole i forrige nummer:

Ja, at skolen heter Ruseløkka og ligger i Vestre Vika er jo greit. Men skal vi ikke like godt gi skolen et kallenavn med det samme?

Jeg ber leserne se for seg følgende scenario:

Byråkraten fra skoleetaten (eller hva det nå heter), kommer til arkitekten og sier: – Ja nå skal den gamle, staselige skolen rives, så vi må ha noe nytt. Kanskje ikke for outrert, jeg ser for meg en firkantet koloss med rette vinkler overalt, helst ingen dekor eller fancy utspring eller detaljer. Noen vinduer må vi jo ha, men slett ikke på alle veggene. Det behøver slett ikke se innbydende eller hyggelig ut, elevene er jo ikke der for å ha det hyggelig! Tegn noe rett opp og ned, enkelt og uinteressant.

Arkitekten: – Du tenker kanskje på en litt sånn geitost-form; f. eks. formen av en halv kilo ekte geitost. Hvis vi lager den i murstein blir jo likheten med geitosten fullstendig.

– Glimrende idé, sier skoleetatsmannen, – sett i gang!

Dermed er det nye kallenavnet på skolen klart: GEITOSTEN. Helt smakløs (i motsetning til geitosten). Helt uinteressant design, helt uten noe kreativitet (som vi trenger i skolen) og helt uten varme og hygge (som skolen også trenger).

Selv gikk jeg mine to første skoleår på gamle Ruseløkka skole. Det er leit å se hva som er kommet i stedet.

Med vennlig (og sørgmodig) hilsen Lars A. Knudsen, Thomas Heftyes gate.

Grasrotandel

Tipper du? Eller spiller på Lotto eller Joker?

Da er det mulig å registrere Frogner historielag som mottaker av grasrotandel.

Grasrotandelen sikrer at frivillig organisasjoner mottar støtte.

Registrer Frogner historielag, org.nr. 992 382 813.

Takk for støtten!

Quiz

Ved Knut Are Tvedt

Her er en ny runde med Oslo-quiz! Svarene står på side 43.

1. Kristian Seltun har nå startet i sin nye jobb. Som hva?
2. I år er det 125 år siden Henrik Ibsen hadde flyttet inn i Arbins gate og skrev sitt nest siste skuespill i denne leiligheten. Hva heter skuespillet?
3. Mye er endret i Bygdøy allé, men radioforretningen i nr. 35 holder stand og har i år 75-årsjubileum. Hva heter den?
4. Hva ble bygningen i Wergelandsveien der Litteraturhuset holder til, opprinnelig bygd som?
5. I år er det 100 år siden klosteret i Neuberggata ble grunnlagt; opprinnelig i en løkkebygning bak den nåværende kirken. Hva heter munkeordenen som holder til her?
6. Der OBOS nå bygger boliger i Middelthuns gate, ble det i 1896, for 125 år siden, bygd en staselig fabrikkbygning der senere Kreditkassen/Nordea hadde sitt hovedkontor. Hva het industribedriften som oppførte bygningen?
7. I år er det også 125 år siden skolebygningen til Vestheim skole ble oppført. Hva heter skolen som holder til her nå?
8. Hva heter toppen på 505 m.o.h., som danner grense mellom Oslo, Bærum og Ringerike?
9. Nå i skisesongen kan man gå på ski fra Skar i skiløypa opp til Øyungen og videre over to andre vann med «-ungen». Hva heter de?
10. Hva heter idrettshallen som nå i vinter åpnet i vår bydel?
11. Hvem har laget statuen av Gunnar Sønsteby på sykkel, som står ved Karl Johans gate?
12. Tidligere sto denne statuen i vår bydel. Hvor?
13. Hvor ligger Ragnar Kalheims plass?
14. Og hvem var han?
15. Hva heter den nye digitale lokalavisen for Oslo som kom på lufta i høst?

Hvor står vi?

– Skal man klage over at en oppgave er for lett når en av opplysningene veldig raskt setter en på rett spor? Nei, det synes jeg ikke, skrev Jardar Seim til oss. – Det som i noen tilfelle står som «unødvendige» tilleggsopplysninger, kan berike vår opplevelse av det stedet vi synes vi kjenner godt, ved at vi legger merke til detaljer vi ikke har vært klar over, enten visuelt eller kunnskapsmessig.

– Nå står vi på Thomas Heftyes plass, skrev Kikki og Per Hjorth. – En gang sto her en sjarmerende Narvesen-kiosk. Hos Aage kjøpte vi våre utenlandske aviser. Da plassen var blitt rehabilitert, ringte en forbipasserende og klaget på at nedstignings-tårnet var blitt kuttet i høyden. Vedkommende hadde ikke fått med seg at det var bygget en lav mur i forkant ut mot Bygdøy allé ...

– Jeg står i mitt karnappvindu og ser rett ned på Tomas Heftyes plass, skrev Lise Hauge, Thomas Heftyes gate 44. – Det har skjedd mye siden jeg flyttet hit i 1957. Det lå en gammel kiosk der, som ble revet da de skulle renovere plassen. Under plassen lå det et pissoar, og der skjedde det nok mye rart. Da plassen skulle renoveres, kom det mange fine forslag, men akk – det var ingen som hørte på oss – men bjørka står der. Før het plassen Elisenbergveien plass, og før det Hundeplassen.

Takk til dere! Riktig løsning var altså *Thomas Heftyes plass*. Det kom flere riktige svar, og premien på tre Flax-lodd går denne gang til *Christian Schjoldager*, Hafrsfjords gate 24 A, 0268 Oslo. Gratulerer! – og her er en ny nøtt:

Vi står denne gang i et vanlig firearmet kryss; det vil si: «vanlig» er det ikke. Den ene gaten, fra sydvest mot nordøst, og oppkalt etter en bygning, er meget trafikkert, med busser og biler, syklende og gående – og av spesielle grunn ikke lett å krysse overalt. Den andre gaten, fra sydøst mot nordvest, er oppkalt etter noe guddommelig.

Kvartalet mot øst består av fire etasjers bygårder i forskjellige fine farger, oppført 1902–1905, og dermed noen av de eldste i strøket her. Ut mot den store gaten er fasadene prydet med fine karnapper. Bygården på det søndre hjørnet er et rødt jugendhus fra 1915. Nedenfor der stikker det ut en spesiell gård i nybarokk, oppført allerede i 1895. Kvartalet mot vest domineres av et klerikalt bygg. Hjørnegården mot

nord er et nyere ungdomshus, datert 1922. Blir det for lett hvis vi sier at den gården lå i Aker kommune da den ble bygget?

Ser vi oppover den trafikkerte hovedgaten, dreier den forsiktig mot venstre, med tette bykvartaler på høyre side og funkisblokker på venstre. Ser vi nedover, dreier den også til venstre, og vi skimter et høyhus langt nede. Gaten mot sydøst går inn i rolige bygårdskvartaler fra 1899–1937. Mot nordvest går gaten inn i et område med funkisblokker.

Hvor står vi? Send svaret til Kavringen – med oppgitt navn og postadresse – gjerne på e-post rett til redaktøren (se e-postadresse side 2) – og vi sender en premie på tre Flax-lodd til én av dere.

Svar på quiz (fra side 41):

1. Teatersjef på Nationaltheatret
2. «John Gabriel Borkman»
3. Vennerød & Dahl
4. Oslo lærerskole (bygd 1932)
5. Dominikanerne (St. Dominikus kirke og kloster)
6. Elektrisk Bureau
7. Den franske skolen i Oslo, Lycée Français René Cassin
8. Danielshøgda
9. Gåslungen og Rottungen
10. Sonja Henie ishall
11. Per Ung
12. Solli plass, ved Indeks-huset
13. På Aker brygge, krysset Holmens gate/Grundingen
14. Han var klubbleder på skipsverftet her og formann i Oslo Jern og Metall
15. Avisa Oslo

Kavringen på nett

Historielagets blad er digitalisert
og finnes på Nasjonalbibliotekets hjemmeside
www.nb.no.

Gå inn på nettadressen og søk etter **Kavringen**,
og dere kan lese alle eldre nummer av bladet
(foreløpig t.o.m. nr. 76 – februar 2015).

Huskeliste

Med forbehold om korona-restriksjoner:

Tirsdag 23. mars:

Årsmøte på Schafeløkken kl. 19.00 – og Harald Herresthal vil deretter fortelle fra sin bok om «musikk i Oslo 1940–1945».

Tirsdag 27. april:

Vandring i Vika – fra Solli plass til nedre regioner ... Frammøte ved Churchill-statuen kl. 18.00.

Tirsdag 1. juni:

Vandring på Skøyen – fra Thune kl. 18.00 over Madserud og Jonsrud til Skøyen-parken.

Møter til høsten vil bli offentliggjort i Kavringens juninumner.

For detaljer om våre arrangementer: *se side 4–5*.

Bli medlem av historielaget

– eller til deg som selvsagt er medlem: Verv et medlem!

Medlem blir man ved ganske enkelt å sende kr 300 til Frogner historielag, Tidemands gate 44, 0260 Oslo, bankgirokonto nr. 1607 57 61256. Husk å skrive fullt navn og adresse og merke meldingen *Kontingent*. Historielagets e-postadresse er post@frognerhistorielag.no.

RETURADRESSE: Frogner historielag, Tidemands gate 44, 0260 Oslo.